

УДК 341.17

ЕУРООДАҚТЫҢ ЗАМАНАУИ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Иделева Динара

dika2809@gmail.com

Халықаралық құқық кафедрасының 3-курс студенті, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-ның Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Сарсенова С.Н., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-ның Халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.

Соңғы уақытта: Еуроодақпен не болады? Еуро дәуірі қашан аяқталады, Еуроодақ елдеріндегі қарыз дағдарысы Қалай шешіледі? деген сұрақтар жиі туындайды. Бұл түбегейлі мәселелер маңызды негізге ие болып отыр, өйткені Еуроодақтың шиеленіскен проблемалары "Корольдікте барлығы тыныш емес " екендігі туралы үнемі еске түсіреді. Осы және басқа да сұрақтарға жауап беру үшін ЕО-тың негізгі проблемаларын, олар қаншалықты ЕО-ң күйреуіне әкелетіндігін анықтап қарауымыз қажет. Бұл үшін ЕО құру тарихын қарастырамыз, өйткені көптеген проблемалар дәл сол жерде өз бастауын алады.

ЕО құру туралы алғаш рет, сол кезде Еуропалық экономикалық қоғамдастық (ЕЭҚ) 1950 - ші жылдардың басында айтылды: алты ел бейбітшілікті, әлеуметтік тұрақтылықты сақтау, экономикалық және саяси одақты құру, бірыңғай ішкі нарықты құру, сондай - ақ жалпы экономикалық және валюталық саясатты енгізу керектігін мәлімдеді. Бұл шешім Рим шартында тіркелген, оған сәйкес Еуропалық қоғамдастықтың жұмыс істеу

қағидаттары, Азаматтық мәселелері, қоғамдастық саясатының негізгі бағыттары, сондай-ақ Қоғамдастық институттары белгіленген. ЕЭҚ одан әрі дамуы қатысушы елдердің 6-дан 15 - ке дейін кеңеюіне және бірлестіктің бастапқы қағидаттарын қайта қарау қажеттігіне алып келді, бұл 1952 жылы Маастрих шартының қабылдануымен аяқталды (1953 жылы күшіне енді), ол еуропалық елдердің ақша және саяси жүйесін реттеуді аяқтады. Бұл үшін сәйкесінше шарттар жасалды:

Еуропалық Қоғамдастық (1999 жылдан кейін — Еуропалық Одақ) ;

Орталық банктердің Еуропалық жүйесі (бірыңғай ақша-кредит саясатын жүзеге асыру үшін Еуропалық орталық банктің және ұлттық орталық банктердің құрамында);

қазірдің өзінде бар экю валютасын ауыстыруға арналған бірыңғай еуропалық еуро валютасын енгізу, бірақ бұл ретте ол тек халықаралық (өңірлік) ғана емес, сондай - ақ ЕО елдерінің ұлттық валютасы болуға тиіс болды.

Осы Шартпен ЕО — ға мүше елдердің сәйкес келуінің тиісті негізгі бес өлшемі белгіленді:

мемлекеттік бюджет тапшылығы ЖІӨ-нің 3% - ынан аспауы тиіс;

мемлекеттік борыш аз болуы тиіс, ЖІӨ-нің 60 % ;

мемлекет екі жыл ішінде валюта бағамдарының тетігіне қатысуы және ұлттық валютаның белгіленген диапазонда бағамын қолдауы тиіс;

инфляция деңгейі ең тұрақты бағалары бар Еуроодаққа қатысушы үш елдің орташа мәнінен 1,5% — дан аспауы тиіс;

мемлекеттік сатып алу бойынша ұзақ мерзімді пайыздық мөлшерлемелер ең төмен инфляциясы бар елдерде тиісті ставкалардың орташа мәнінен 2% - дан аспауы тиіс.

ЕО - ның одан әрі дамуы мүшелік шарттарын тұрақты түзету қажеттігіне алып келді, сондықтан Амстердам шарты (1999 ж.) қабылданды, ал ЕО - ның елеулі кеңеюі және осыған байланысты қайшылықтар мен әлем пісіп - жетілуі жағдайында ерекше маңызы бар шарт - 2009 ж. Лиссабон шарты болды, онда ЕО қабылданбаған Конституциясында көрсетілген көптеген ережелер ескерілді. Туындаған проблемаларды, атап айтқанда, ЕО-ның жұмыс істеуінің негізгі мәселелері бойынша реттеудің ұлттықтан жоғары органдарына және шешімдер қабылдауға қатысты реттеуге әрекет жасалды. ЕО мүшелерінің біртіндеп өсуі және аумақтың ұлғаюы, соңына келгенде, ЕО-ның қазіргі уақытта неғұрлым дамыған өңірлердің бірі болып саналатын маңызды алғышарттардың болуына алып келді.

ЕО - ның жеткілікті түрде қысқаша құрылымын сипаттай отырып, елдердің механикалық бірлестігі және одақтың одан әрі асықпай кеңеюі өзінің дамуы бойынша әртүрлі елдердің (мысалы Германия мен Румыния) бірігуіне әкеліп соқты, және олар жиі белгіленген критерийлерді орындамады. Әсіресе, бұл жағдайда бастапқыда ЕЭҚ мүшесі болған Италияны мысал келтіруге болады . 1990-шы жылдардағы дағдарыс Италияның ЕО-дан 1992 ж. шығуына алып келді және тек 1995 ж. ғана,

көрсеткіштер біршама жақсарғаннан соң, ол қайтадан ЕЭҚ-н мүшесі болды. Алайда, 1996 жылы да Италия бес критерийдің біріне ғана сәйкес келді — ЕЭҚ-қа қатысты және оның валютасы жеткілікті тұрақты болды, қалған көрсеткіштер бойынша ол критерийлер шеңберінен айтарлықтай шығып кеткен болатын. Мысалы, 1996 жылы мемлекеттік бюджет тапшылығы 3% - дан аспайтын норма кезінде ЖІӨ-нің 6,8% - ын құрады, мемлекеттік қарыз 60% - дан аспайтын норма кезінде ЖІӨ-нің 124% - ын құрады. Дегенмен, 1999 жылға қарай еуроға көшуге дайындықтың салмақты саясатының арқасында Италия қазірдің өзінде талаптарға сәйкес келді. Неге Италия талдауына егжей-тегжейлі тоқталды? Қазіргі уақытта елдерді қабылдау әлі де нашар көрсеткіштерге ие. Барлық елдер алғашқы кезеңдерде белгіленген талаптардан алыс және олардың бейімделуінің ұзақ уақытты талап етеді, өйткені оларды ЕО мүшелігіне қабылдау "онайландырылған" талаптармен жүзеге асырылады. ЕО-да соңғы қабылданған он елдің ЖІӨ жиынтығында ЕО-да ең табысты және бай ел емес, Испанияның ЖІӨ-ні құрағанын, ал елдегі жан басына шаққандағы ЖІӨ ЕО-ның орташа деңгейінің (2010 ж.) 43 және 283% - ы арасында ауытқып отырғандығын айту жеткілікті. Мұның бәрі саяси, экономикалық, демографиялық, әлеуметтік, сыртқы экономикалық бағыттар бойынша топтастыруға болатын күрделі проблемалардың пайда болуына әкелді [1-3]. Жекелеген проблемаларды талдап көрелік.

ЕО-ның кеңеюі одақтың басқаруы мен экономикалық тұрақтылығын күрт нашарлатты, кез келген шешімдерді қабылдауы қиындады. Қазіргі уақытта ЕО-да 23 ресми тіл бар деп айту жеткілікті, және әзірге бұл проблеманың шешілуі байқалмайды. Тілдердің санын қысқарту және бірнешеуін жүргізу туралы ұсыныс жекелеген елдерде түсініспеушілікке итермелейді. Ал тек бір тіл, мысалы ағылшын тілінің ұстанымы өзге мемлекеттер арасында, әсіресе Германия мен Францияның наразылығын тудыруда. Оған қоса, Англия Еуроаймақ қатысушысы болып саналмайды. Еуроодақ менталитет, мәдениет, діни наным бойынша әр түрлі адамдардың одағы болып табылады, бұл халықтың көші-қоны ұлғайып келе жатқан шекаралардың ашықтығы жағдайында әрбір жеке алынған елде ұлттық проблемалардың пайда болуына алып келеді. Жергілікті халық көшіп-қонушыларды қабылдауға әрдайым дайын емес, сонымен бірге көшіп-қонушылардың өздері жергілікті халықпен біртұтас болуға дайын емес, олар келген елдің тілін меңгеруге, олардың әдет-ғұрпын, өмір салтын, мәдениетін қабылдауға ұмтылмайды. Мұның бәрі иммигранттарға дұшпандық тудырады, жекелеген елдерде иммигранттарға қатысты теріс көңіл аударылғандар саны 50%-дан асып түсті. Дегенмен, көшіп келу адамдардың қарым - қатынасын күрделендіріп қана қоймай, ол елдер үшін қосымша қаржылық шығындарға да әкелді, өйткені жәрдемақы, зейнетақы, стипендия және т.б. төлеу қажет. Нәтижесінде әлеуметтік көмекті қысқарту мәселесі туындайды, бұл ЕО-ның жетекші елдеріндегі әлеуметтік жағдайдың қызаруына әкеледі.

Қазіргі уақытта жаңа проблеманы тудырған осындай қосылудың екінші салдары жаңадан қабылданған елдердің экономикасын қолданыстағы

талаптарға тарту үшін қажетті қаржы ресурстарының жетіспеушілігі болып табылады. Бір ғана мысал келтірсек, осы уақытқа дейін Германия біріктірілгеннен кейін 20 жыл өтсе де, Германияның Шығыс жерлерінің экономикалық жағдайларын теңестіруге шамамен 100 млрд доллар жыл сайын жұмсалады. Егер жаңа елдердің даму деңгейі неғұрлым төмен екенін ескерсек, онда қаржы ресурстары одан да үлкен талап етіледі.

Бұл кедей және бай елдер арасында Еуроодақтың ішінде экономикалық қайшылықтардың өсуіне тағы бір проблеманың пайда болуына алып келді. ЕО-ның ең бай және ең кедей елдерінде өмір сүру деңгейі 650% - ға ерекшеленеді. Еуропалық ЖІӨ - нің жартысынан астамын Германия, Ұлыбритания және Франция шығарады. Сондықтан, бай аймақтарда тұратын адамдарда неге олар бөтен шоттар бойынша төлеуге және кедей елдерді ұстауға тиіс деген сұрақ жиі туындайды. Жетекші елдердің артық ресурстары да жоқ, өйткені олар ішкі проблемаларды, ең алдымен әлеуметтік сипаттағы мәселелерді де шешуі тиіс, бүкіл Еуроаймақтағы осындай жобалардың бірі халықтың қартаюымен байланысты демографиялық проблема болып табылады, бұл адамдардың көп санына Зейнетақы төлеу қажеттігіне әкеп соғады. Мысалы, егер Германияда ХХ ғасырдың ортасында болса, бір зейнеткерге жеті жұмыскер тиесілі болған болса, енді тек екеуі ғана. Егер Германия көшіп - қонушылардың келуі есебінен осы алшақтықты қысқартуға үміттенген болса, онда бұл жағдайдың одан да көп айдалуына алып келді, өйткені қосымша жәрдемақы мен зейнетақылар қажет болды.

Еуроодақтың кеңеюі тек бұрынғы елдердің ғана емес, ЕО — ға мүше жаңа елдердің экономикалық дамуын жеделдетуді болжады. Шын мәнінде соңғы елдердің экономикасы тез өссе де, мысалы, аграрлық саясатты жүргізумен байланысты проблемалар туындайды. Сол Германия тарапынан Протекционизм Польша, Венгрия сияқты аграрлық бағдарланған елдерде ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өндіруге әкеледі, бұл бар қайшылықтарды шиеленістіреді.

Сонымен қатар, жаңадан қабылданған елдерде Батыс Еуропаның саясатына (мысалы, 194 млрд евроға көмек көрсетуден бас тарту) наразылық артып келеді, олар тең құқықты талап етеді және егер ЕО жас елдеріне қатысты оның дағдарысқа қарсы саясаты мәні бойынша "өзіңді өзің сақта" деген шақыруы, оларға ЕО-ға мүшеліктің не беретінін түсіне алмайды [3]. Мұндай наразылық пен қауіптің мысалы ретінде жекелеген елдер (Болгария, Латвия, Литва және т.б.) көшуге дайындық бойынша формальды талаптар орындалғанына қарамастан, еуроны енгізумен ауыртпалық салуға шешім қабылдады деп санауға болады.

2008 жылғы Әлемдік борыштық экономикалық дағдарыстың дамуы ЕО-ның жекелеген елдерінде оның пайда болуына және кеңеюіне алып келді. Дағдарыстың салдарын "бүкіл әлеммен" шешуге тура келеді, бұл қаржы ресурстарының бар болуы, сондай — ақ Одақтың аса ықпалды екі елі (Германия мен Франция) арасындағы қарым-қатынасты бір жағынан , екінші

жағынан басқа да елдер арасындағы қарым-қатынасты да қиындатады. Греция, Португалия, Испания және Италия сияқты елдердің экономикаларын құтқару қажеттілігі осы елдердің шешімдері мен ЕОБ және үкіметтерінің шешімдеріне елеулі өзгерістер жүргізуді талап етеді. Ерекше дау осы елдерге көмек көрсету жолдары бойынша, атап айтқанда Еуроаймақтың бірыңғай облигацияларын шығару бойынша жүргізіледі. Бұл елдер басқалардың қателіктері үшін төлем жасағысы келмегені түсінікті, сондықтан Германия өзінің ойын ережелерін Грецияға ХВҚ-ны қосып қойды. Ал Еуропалық қаржылық тұрақтылық қорын және Еуропалық валюта қорын ауыстыруы тиіс тұрақтылықтың еуропалық тетігіне қосымша қаражат құру және бөлу жөнінде елдер келісімге келмеді. Алайда, бұған қарамастан, еуроаймақты құтқару үшін жалпы Германия мен Франция осы елдердің еурооблигацияларын сатып алу және оларға зұлымдық соманы көмекке жіберу жөніндегі теңдессіз шараларға барды. Бұдан басқа осындай жағдайларға жол бермеу бойынша алдын алу шаралары қабылданды және проблемалар олардың түсуіне қарай шешілуі тиіс. Мемлекеттік бюджеттің тапшылығын қатаң бақылау және тиісті шараларды уақтылы қабылдау көзделуде. Атап айтқанда, шектен тыс бюджет тапшылығын жою жөніндегі шараларды мемлекеттің сақтамауы ұлттық ЖІӨ-нің 0,2% мөлшерінде айыппұл санкцияларын қолдануға алып келеді, егер мемлекеттік қарыз шеңберден асып түссе, онда бұл қосымша айыппұл санкцияларына (ЕО тұрақтылығы мен өсуінің пактісі, 2011 ж.) әкеледі. Қарыз жүктемесін төмендету проблемасын шешудің тағы бір бағыты мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен жеке банктерге көмектің азаюы болып табылады.

Және кейбір жекелеген "шеткі" елдердің қарыз дағдарысы туралы біраз мәселе бар. Бұл мәселе бірден пайда болған жоқ, оған алыс тамыры бар. Германия мен Францияның әлеуметтік бағдарланған экономикаларына сәйкес келуге тырыса отырып, бұл елдер әлеуметтік проблемаларға тап бола отырып, оларды мемлекеттік бюджет шығыстарының ұлғаюы есебінен шешті, бұл ретте оның тапшылығын және осының салдары ретінде мемлекеттік борышты ұлғайтады. Бірақ белгілі болғандай, "мемлекеттік бюджет тапшылығы — мемлекеттік борыш" деген спираль бар. Осы спираль шеңберінде қарыз бойынша төлеу іс жүзінде мүмкін болмаған кезде дағдарыстық жағдай орын алды, ал бюджет тапшылығын кірістер есебінен қысқарту мүмкін емес. Грецияда мемлекеттік қарыз ЖІӨ — нің 113% - ын, Италияда-ЖІӨ-нің 110% - ын құрайды. Испанияда жұмыссыздық 20% — ға, тапшылық 12,4% — ға, Португалияда бюджет тапшылығы 9,3% - ға жетті. Осы үш елдің банктер алдындағы жиынтық қарызы кейбір бағалаулар бойынша 1,3 трлн еуродан асады. Грецияның ЖІӨ жалпыеуропалық 2 % ғана құрайтындығына қарамастан, бұл елдің проблемасы басқа елдерде де теріс құбылыстарды тудырды, бұл Еуроаймақтың дағдарысы және оның алдағы крахасы туралы шындап айтуға мүмкіндік берді. Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғандай, бұл проблема толығымен шешілген жоқ, бірақ ЕО халықаралық ұйымдардың көмегімен оны шешуге тырысады.

Жалпы, осы мақалада ЕО-ның барлық проблемаларын қарап, талқыламасақ та, атап өткендердің өзі әзірге ЕО тұрақтылығына ықпал етпейтінін және дер кезінде шешуді талап ететінін ескерген жөн. Бұл, әсіресе, қарыз дағдарысының қазіргі жағдайында қиын міндет болғанымен, әбден қолжетімді деген пікірді ұстанамын.

Қолданылған ақпарат көздері:

1. Буторина О. В. Европа без Евросоюза?
URL: <https://globalaffairs.ru/number/Evropa-bez-Evrosoyuza-15407>.
2. Лорд Паттен. Проблемы и перспективы развития Европейского Союза. URL:
<http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/04944a5cde8a2d5cc32571d5003cdcc9>.
3. Основные проблемы Европейского Союза.
URL: <http://forex-digest.ru/news,1,53.htm>.
4. Стародубцева Е.Б. Современные проблемы Евросоюза
URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-problemy-evrosoyuza>.